

Prof. dr hab. Stanisław Żerko
Instytut Zachodni w Poznaniu
Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni

INSTYTUT HISTORII PAN	
Wpłynęło: 27.06.	Znak: mail
Ref: 09.07.24	Za: papier

dy 10.07.24
pysko
P

**Recenzja habilitacyjna dorobku naukowego,
działalności popularyzacyjnej i innej
dr Joanny Lusek**

Uwagi wstępne

Moja ocena dorobku naukowego oraz działalności dydaktycznej i popularyzacyjnej dr Joanny Lusek jest pozytywna; opowiadam się za przyznaniem jej stopnia doktora habilitowanego. Przyznać muszę jednak, że w przypadku „książki habilitacyjnej” miałem początkowo pewne wątpliwości, o których poniżej krótko wrócę.

Droga zawodowa habilitantki

Dr Joanna Lusak jest nie tylko badaczką dziejów najnowszych, ale też doświadczoną muzealniczką. Od 2014 r. pracuje w Muzeum Górnośląskim w Bytomiu (od 2016 jako kierownik działu Historia, kustosz dyplomowany), a wcześniej była zatrudniona w Centralnym Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach. Ma za sobą także pracę jako nauczyciel języka niemieckiego w jednym z bytomskich gimnazjów, następnie była lektorką języka niemieckiego w Wyższej Szkole Ekonomii i Administracji w Bytomiu. Ukończyła studia magisterskie na Uniwersytecie Śląskim, na Wydziale Pedagogiki i Psychologii. Jest także absolwentką studiów podyplomowych: m. in. z historii (2002, Uniwersytet Opolski) i studium

muzeologicznego (Uniwersytet Jagielloński, 2011), a także kilku innych, oraz różnych kursów kwalifikacyjnych.

W 2008 r. uzyskała na Uniwersytecie Opolskim stopień doktora nauk humanistycznych w oparciu o dysertację „Rozwój szkolnictwa niemieckiego i polskiego w Bytomiu w latach 1740-1945”, której promotorem był prof. dr hab. Włodzimierz Kaczorowski. Rozprawa ukazała się drukiem w 2010 r. (ss. 337).

Jej droga zawodowa i zainteresowania naukowe związane są ściśle z Bytomiem. Jednym z wielu przykładów jest monografia „Konsulat na granicy”, mająca być podstawą habilitacji dr Lusek.

W 2016 r. nadano jej (Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego) tytuł zawodowy kustosa dyplomowanego.

Osiągnięcie naukowe będące podstawą ubiegania się o stopień doktora habilitowanego

Monografię *Konsulat na granicy* dr Joanna Lusak zaproponowała jako swe najważniejsze osiągnięcie naukowe, mające uzasadnić jej wniosek o nadanie stopnia doktora habilitowanego. Treść książki oddaje jej podtytuł: *Działalność Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Bytomiu (1922-1931)*. Praca została wydana w 2022 r. (Bytom-Opole 2022) nakładem Muzeum Górnosląskiego w Bytomiu, a jako partner występuje Instytut Śląski w Opolu. Książka jest obszerna (liczy 573 strony), ukazała się w formie edytorsko atrakcyjnej, opatrzona została licznymi ilustracjami (fotografie, szkice) i tabelami, zestawieniami, chronologiami. Dwoje autorów recenzji wewnętrznych (wydawniczych) książki to dr hab. Adriana Dawid, prof. Uniwersytetu Opolskiego, i dr hab. Olgierd Grott, prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Jest to kolejna monografia polskiej placówki konsularnej w okresie Drugiej Rzeczypospolitej. Dysponujemy zresztą poważną liczbą mniej lub bardziej obszernych opracowań, poświęconych sprawom konsularnym. Na czoło wysuwa się monumentalna monografia Wojciecha Skóry *Służba konsularna Drugiej Rzeczypospolitej. Organizacja, kadry, działalność*, Toruń 2006, która pod wieloma względami zastąpiła pracę Edwarda J. Pałygi *Stosunki konsularne Drugiej*

Rzeczypospolitej, Warszawa 1970. W odniesieniu do polskich konsulatów w Niemczech okresu międzywojennego opracowano dzieje i działalność placówek mieszczących się w Pile (R. Chwaliszewski, 1984), we Wrocławiu (R. Gelles, 1992), w Szczecinie (W. Skóra, 2001), w Monachium (I. A. Kulikowska, 2011) oraz - w jednej monografii - konsulaty RP w Prusach Wschodnich (M. Szostakowska, 1990). Istotne znaczenie miała, zważywszy na temat rozprawy, biografia kierownika konsulatu w Bytomiu w latach 1929-1931: J. Szermański, *Leon Malhomme (1888-1940). Biografia polityczna*, Bielsko-Biała 2006. Różnych aspektów działalności Konsulatu Generalnego w Bytomiu dotyczyły prace Marka Masnyka, z jego monografią poświęconą ruchowi polskiemu na Śląsku Opolskim w latach 1922-1939 (wyd. 1989). Poza tym wycinkowe kwestie poruszono w licznych artykułach, publikowanych przez dziesięciolecia w czasopismach naukowych i pracach zbiorowych. Dochodzą do tego publikacje dotyczące różnych aspektów dziejów mniejszości polskiej w Niemczech między dwiema wojnami. Autorka pozycje te zresztą skrupulatnie wykorzystuje.

Podstawa bibliograficzna recenzowanej monografii jest zatem bogata. Fundament książki stanowi jednak baza źródłowa, wyzyskana przez autorkę gruntownie i kompetentnie.

Zaznaczyć trzeba, że habilitantka miała w tym zakresie zadanie ułatwione. Korpus materiałów archiwalnych dotyczący tej placówki stanowi przechowywany w Archiwum Akt Nowych w Warszawie zespół Konsulatu Generalnego RP w Opolu (AAN 482), zawierający akta z okresu, gdy placówka ta, do 1931 r., a więc przez dziewięć lat, mieściła się jeszcze w Bytomiu. Okres bytomski Konsulatu Generalnego obejmuje ok. 200 jednostek archiwalnych tego zespołu, który w przypisach do recenzowanej monografii dominuje. Jako uzupełnienie posłużyły pojedyncze jednostki ze znajdujących się też w zasobie AAN zespołów Ministerstwo Sprawa Zagranicznych, Ambasada RP w Berlinie (w latach dwudziestych było to jeszcze poselstwo), a także Ambasada RP w Waszyngtonie oraz Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Spośród innych archiwaliów, wykorzystanych incydentalnie, warto wspomnieć o Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie - Rembertowie, Archiwum Państwowym w Katowicach (zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego w Katowicach) i Archiwum Państwowym w Opolu (zespół niemieckiego Nadprezydium Prowincji Górnośląskiej w Opolu, Rejencja Opolska), a także o wykorzystanych (także celem wzbogacenia ikonografii) zbiorach Biblioteki Śląskiej.

Widać wyraźnie, że Autorka pisząc tekst monografii chciała wyjść poza beznamienny naukowy język i adresowała swe uwagi do szerszej publiczności. Tym tłumaczyć należy choćby „literackie” niekiedy tytuły rozdziałów.

Jest ich dziewięć, co wynika z różnorodności spraw, które pozostawały w zakresie działania placówki. Konstrukcja pracy nie wzbudza wątpliwości, jest klarowna i przekonująca. Pierwszy rozdział omawia okoliczności ustanowienia konsulatu w Bytomiu, prezentuje gmach, w którym placówka funkcjonowała, omawia personalną obsadę konsulatu, a także sprawy budżetowo-finansowe. Następny przedstawia obszernie codzienną, administracyjną działalność placówki, w tym ruch paszportowy i wizowy, sprawy wydalonych z Niemiec osób z obywatelstwem RP, sprawy robotników sezonowych i wiele innych (w tym pośrednictwo placówki w sprawach karnych). Rozdział trzeci dotyczy zagadnień związanych z trudnościami i problemami mniejszości polskiej, zamieszkującej obszar podlegający działalności bytomskiego konsulatu. Kolejny, obszerny rozdział został poświęcony polskiej oświacie i edukacji pozaszkolnej. Piąty obejmuje zagadnienia z zakresu życia kulturalnego polskiej mniejszości na Śląsku Opolskim i w okolicach.

Następny rozdział dotyczy zagadnień stricte politycznych i jest szczególnie interesujący dla historyka zajmującego się właśnie politycznymi relacjami polsko-niemieckimi. Ukazuje on zaangażowanie placówki i jej dwóch kolejnych kierowników w działalność polityczną organizacji polskiej mniejszości narodowej, przeżywających w latach dwudziestych wyraźny kryzys i tracących poparcie wyborców. Cenna poznawczo i zarazem niezwykle interesująca jest część „Złożone konteksty antypolskie”, w której dr Lusek m. in. rekonstruuje akty prowokacji wobec Konsulatu Generalnego czy organizacji polskiej mniejszości narodowej na Opolszczyźnie, oskarżanych o wspieranie szpiegostwa na rzecz państwa polskiego. Autorka analizuje w tej części także działalność antypolskich organizacji niemieckich, prowadzących mniej lub bardziej otwarcie działalność na rzecz rewizji niemieckiej granicy wschodniej. Z drugiej strony znalazło się na kartach recenzowanej monografii sporo miejsca dla ukazania niewielkich niemieckich organizacji pacyfistycznych na Opolszczyźnie, występujących na rzecz pojednania z Polską.

Trzy ostatnie rozdziały przedstawiają zagadnienia religijne (siódmy), kwestie związane z organizowanymi w prowincji górnośląskiej niemieckiej rocznicami

plebiscytu i powstań śląskich (tu na szczególną uwagę zasługuje sprawa odszkodowań i rent dla byłych powstańców oraz ich rodzin), a na koniec (rozdział dziewiąty) zagadnienia finansowe, gospodarcze i handlowe.

Zaznaczyłem na wstępie, że miałem wątpliwości, czy temat, jaki obrała na swą pracę habilitacyjną dr Joanna Lusek, mieści się w obszarze, jaki wydaje się odpowiedni dla rozpraw habilitacyjnych. Pierwsza rekcja była mocno sceptyczna, wręcz negatywna. Monografia poświęcona konsulatom, nawet Konsulatowi Generalnemu RP, nadaje się bowiem znakomicie na dysertację doktorską, ale nie na rozprawę habilitacyjną. Zapoznanie się z książką Habilitantki stopniowo ten sceptycyzm łagodziło, aż w końcu zniknął.

Dr Lusek podjęła się bowiem analizy i rekonstrukcji pracy placówki, która mieściła się bodajże w najbardziej zapalnym miejscu wśród wszystkich polskich konsulatów i konsulatów generalnych w Republice Weimarskiej. Wyróżnia to jej książkę spośród innych, wyżej wymienionych monografii, poświęconych poszczególnym placówkom konsularnym RP w okresie międzywojennym. Recenzowana publikacja odznacza się przy tym wszechstronnością i obszernym ujęciem omawianych zagadnień. Jej znaczenie dalece wykracza poza problematykę konsularną i obejmuje w istotnym zakresie zarówno dzieje relacji polsko-niemieckich w okresie republiki weimarskiej, jak i jest ważnym przyczynkiem do dziejów mniejszości polskiej na Śląsku Opolskim w omawianym okresie.

Objętość monografii niekiedy wiedzie Autorkę na manowce mikrografii. Książka obfituje w szczegóły niekiedy zbędne. Dr Lusek ulega pokusie zwykłego relacjonowania treści wykorzystywanych dokumentów, co jednak może mieć dla czytelnika swoisty urok.

Zalety monografii przewyższają jednak jej mankamenty, w związku z czym dochodzę do wniosku, że omawiana książka spełnia wymogi, stawiane rozprawom habilitacyjnym.

Pozostałe publikacje naukowe w okresie po uzyskaniu doktoratu

W 2015 r. dr Joanna Lusek wydała pracę „Heinrich Schulz-Beuthen (1838-1915). Życie - twórczość - inspiracje” (ss. 141), która ukazała się także w tłumaczeniu na niemiecki, oraz, wspólnie z M. Kempą, książkę „Tadeusz Ceypek (1904-12990). Portret z okrucich wspomnień” (ss. 167, także 2015). W jej opracowaniu ukazały się też cztery edycje materiałów źródłowych, m. in. wybór relacji „Zanim nastala Polska. Praca społeczna kobiet w okresie powstań i plebiscytu na Górnym Śląsku” (2019, ss. 554). Pod jej redakcją lub współredakcją ukazało się też jedenaście prac zbiorowych oraz trzy tomy „Rocznika Muzeum Górnosląskiego w Bytomiu”, co jest liczbą imponującą.

W okresie po uzyskaniu stopnia doktora Joanna Lusek opublikowała 59 artykułów w pracach zbiorowych. Pięć innych zostało przyjętych do druku. W czasopiśmie naukowych ukazało się 60 artykułów dr Lusek. Są to w większości artykuły o charakterze przyczynkarskim, niemniej w całości twórczość naukowa dr Lusek robi bardzo dobre wrażenie. Część publikacji ukazała się w języku niemieckim lub angielskim. W zdecydowanej większości dotyczy ona dziejów Górnego Śląska w przeddzień odzyskania niepodległości przez Polskę i w okresie międzywojennym, a niekiedy także podczas okupacji hitlerowskiej. Kilka tekstów to obszerne biogramy do „Słownika Powstań Śląskich” pod red. Ryszarda Kaczmarka Zdarzają się jednak artykuły bardzo od tej tematyki odległej, jak choćby 18-stronicowe opracowanie „Średniowieczny humanista - Piotr Hiszpan”, wydane w pracy zbiorowej „Myśl pedagogiczna średniowiecznej Christianitas”, wydanej w Łodzi w 2014 r.

Także artykuły dr Lusek, które ukazały się na łamach czasopiśm naukowych, wiążą się w przytłaczającej większości z problematyką górnośląską. Duża ich część związana jest z historią oświaty i szeroko pojmowanej historii praktyki pedagogicznej, a także aktualnych zagadnień z zakresu pedagogiki.

Działalność popularyzatorska, artystyczna i pozanaukowa

Dorobek dr Joanna Lusek w tym zakresie jest imponujący, co wiąże się z charakterem jej pracy zawodowej. Jako kurator lub współkurator zorganizowała kilkanaście wystaw autorskich, którym to ekspozycjom towarzyszyły publikacje popularnonaukowe. Była konsultantką historyczną filmów edukacyjnych i

dokumentalnych, widowisk oraz innych przedsięwzięć popularyzujący naukę. Większość ich wiązała się z historią Górnego Śląska.

Dr Lusek jest też autorką opublikowanych po uzyskaniu stopnia doktora dziesięciu tekstów o charakterze popularnonaukowym.

Habilitantka wymieniła też 15 wykładów na zaproszenie, mających charakter popularyzatorski. Odbłyły się one głównie na obszarze Górnego Śląska i okolic.

Udział w międzynarodowym życiu naukowym

Po uzyskaniu stopnia doktora Joanna Lusek wystąpiła z referatami na 22 konferencjach międzynarodowych, co świadczy o jej dużej aktywności w tym zakresie. Znaczenie tej informacji osłabia fakt, że większość tych konferencji miała miejsce w Polsce.

W 2013 r. dr Lusek odbyła staż w Georg-Eckert-Institut W Brunszwiku. Zdobyte tam doświadczenia wyzyskała w kilkunastu warsztatach i spotkaniach, głównie dla nauczycieli. Przebywała też na pobycie studyjnym w Instytucie Yad Vashem (2012), a także uzyskała i zrealizowała stypendium naukowe w Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz w Berlinie. Wzięła udział w pobycie studyjnym dla edukatorów muzealnych w Międzynarodowej Szkole Nauczania o Holokauście w Instytucie Yad Vashem.

Po uzyskaniu stopnia doktora dr Joanna Lusek brała udział w realizacji polsko-czeskiego projektu naukowo-badawczego „Obozy jenieckie Teschen w latach II wojny światowej”, współfinansowanego przez Czesko-Polskie Forum przy Ministerstwie Spraw Zagranicznych Republiki Czeskiej. Dr Lusek była merytorycznym koordynatorem tego projektu, przeprowadziła także kwerendy archiwalne w Katowicach, Pradze, Londynie i w Łambinowicach. Przygotowała wystawę poświęconą tym obozom, której to wystawie towarzyszyły inne wydarzenia (w tym konferencja naukowa) oraz opracowała kilkudziesięciostronicową publikację popularnonaukową, wydaną w wersji polskiej i czeskiej.

Dr Lusek była też merytorycznym koordynatorem polsko-niemieckiego projektu naukowo-badawczego „Heinrich Schulz-Beuthen. Życie - twórczość - inspiracje”, zrealizowanego we współpracy z Oberschlesisches Landesmuseum w

Ratingen, współfinansowanego przez Fundację Współpracy Polsko-Niemieckiej. Realizacji i tego projektu towarzyszyły kwerendy archiwalne, w tym przypadku w jedenastu instytucjach w Polsce i w Republice Federalnej. Owocem tego projektu była także wystawa (w odświeżeniu polskiej i niemieckiej), film, seria koncertów prezentujących utwory tego kompozytora oraz m. in. wspomniana wyżej monografia o Heinrichu Schulz-Beuthenie.

Ze wspomnianym Muzeum Górnośląskim w Ratingen dr Lusek zrealizowała inny polsko-niemiecki projekt, pt. „Ślad pokoleń. Od synagogi do Żydowskiego Domu Modlitwy w Bytomiu”. Także temu projektowi towarzyszyły kwerendy archiwalne i biblioteczne, ekspozycja, konferencja naukowa i publikacje, w tym praca dr J. Lusek „Dwa światy. Od synagogi do Żydowskiego Domu Modlitwy w Bytomiu”, Bytom 2021, ss. 350 (ukazała się także w wersji niemieckiej) oraz dwa artykuły jej autorstwa, będące rozszerzoną wersją wygłoszonych referatów.

Wśród instytucji, z którymi współpracowała, jest także Meetingpoint Memory Messiasen w Görlitz.

J. Lusek zasiada od 2022 r. w Radzie Naukowej Muzeum Tesinska w Czeskim Cieszynie.

Nagrody i odznaczenia

Dr Joanna Lusek otrzymała kilka nagród, w tym dwie indywidualne (Nagroda Prezydenta Miasta Bytomia z okazji Dnia Edukacji Narodowej, 2009; Nagroda Marszałka Województwa Śląskiego za Wydarzenie Muzealne Roku 2019 w kategorii publikacja za książkę „Zanim nastąpiła Polska... Praca społeczna kobiet w okresie powstań i plebiscytu na Górnym Śląsku. Wybór relacji” w oprac. J. Lusek).

Ponadto dr Lusek uzyskała pięć innych nagród i wyróżnień za udział w realizacjach projektów zbiorowych.

Inne

Wnioskodawczyni podała dane naukometryczne, Impact Factor wynosi 2123 pkt, liczba cytowań 21, Indeks Hirscha - 2.

Habilitantka udokumentowała udział w zespołach konkursowych (o charakterze dydaktycznym). Jest też członkinią ośmiu towarzystw naukowych, w tym Polsko-Niemieckiego Towarzystwa Historii Medycyny, Polsko-Czeskiego Towarzystwa Naukowego i Polsko-Węgierskiej Fundacji Balassiego.

Podsumowanie

W konkluzji opowiadam się za przyznaniem dr Joannie Lusek stopnia doktora habilitowanego. Oprócz przedstawionej tu monografii „Konsulat na granicy. Działalność Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Bytomiu (1922-1939” (Bytom - Opole 2022) oraz licznych innych publikacji autorstwa habilitantki skłania mnie do tego duża aktywność J. Lusek na innych polach, zwłaszcza w zakresie muzealnictwa.

Poznań, 15 maja 2024 r.